

բայց ոչ բնաւ էլի, սերի կամ շուռի նման
խժալուր այլանդակութիւնները։ Եոյնպէս
կը մերժէ զիտութիւնի, — թիւնով խորթու-
թիւնը, թոյլ տալով իմաստութեամբ ա-
րիւնի արիւնեն — արիւնով, ինչպէս ժո-
ղովուրդի, սերունդի, քանի որ ժողովրդե-
նեն, սերնդենեն, ժողովրդեամբ եւն. անգոր-
ծածելի են նման կորստենեն, փախստենեն, —
թեամբ ձեւերուն՝ զբարարի լոկ յատուկ.
մինչ անդին կ'ունենանք սահուն ձեւը՝
փախուստի, փախուստեն, փախուստով։

Դարձեալ հորդվման հարցին մէջ Պրն.
Ֆէյտի պաշտպանելով հանդերձ զիտու-
թեանց, սիրոյ, ջրոյ, ջրով՝ գասական ձե-
ւերը, ուղղամտութեամբ թոյլ կու տայ
զինիի ձեւը՝ փոխանակ զինոյ, քանի որ
վերջինս այլեւս տանելի չէ: Գովելի է իր
տեսութիւնը ժամանակ նշանակող բառերու
նկատմամբ՝ որոնց բարդին սեռականը ուսան
կը գնէ և ոչ ուայ: Ժամուան, օրուան,
ամսուան, տարուան, նոյնպէս՝ ամառուան,
ձմեռուան, ցերեկուան, այսօրուան, վա-
ղուան, հերուան եւն, ինչպէս առիթ ու-
նեցեր ենք մենք ալ շեշտելու:

Բայելու նկատմամբ ալ իսկապէս գուվելի է իր ճաշակն և վճռական ուղղութիւնը. այսպէս երբ մեր զբագէտներն անգամ կացուցանեցին ի նման այլանդակ ձեւը կը կիրարկեն, Պրն. Ֆէյտի յստակօրէն կ'իմացնէ որ ուցանել բայերը զբարար են, և ներկայի մէջ միայն ընդունուած. կատարեալլ կամ զբարարի պէս լծորդել հարկ է՝ կացուցիցիցիր-կացուց եւն. և կամ փոխանակել հումանիշով: Այդ ալ կանխաւ չեցուուած է մեզմէ թերթիս մէջ:

Գիտէ մերժել աններգաշնակ եղելու
սովորիլ ձեւերը, ընդունելով միայն եղել
սորվիլ։ Անսխալ կ'աւանդէ չ ժխտականի
կիբարկութիւնը բայերուն հետ, անզրա-
գարձնելով նաեւ շատ մը բայերու յա-
տուկ և եզակի վիճակին և փոփոխու-
թեան։ օր կարենալ-կրնամ, զիտեմ-

զիանալը. երթամ՝ զնալ— զացի, և զանաւ զան ձեւերու մասին, օր, երթալիք տեղու չէ (== այն տեղը չէ ուր ես պէտք եմ երթալ): Յետոյ նուրբ տեսութիւն ներկայի գործածութեան մասին՝ ապառելի տեղ (օր. վաղը կ'երթամ, փոխ. պիտի երթամ):

Խեղուսուրեկանց մէջ յատկապէս կը նշանակէ թէ հայերէն տրական կ'ուզեն (ֆրանսերէնի մէջ հայցական) հանդիպիլ, հետեւ չի, ապասել, յաղրել մեկու մը՝ և ո՞չ մեկը։ Դարձեալ մեզմէ շատեր՝ փոխանակ լստիս և այսուհետեւ գործածելու՝ կ'ըսեն ու կը զբեն լստի ինձի, յետ այսու, առանց ուշ զնելու որ այսու գործիական է (այսու կամ ասով հանդերձ) մինչ յետ նախադրութիւնը սեռական կ'ուզէ, օր. յետ զբուրեկան, յետ կարգադրելու եւն:

Յստակօրէն կ'աւանդէ տառադարձնորեան
ընդհանուր կանոնը՝ մեր շատ մը բերա-
կանազիքներուն անծանօթ, և ուղիղ կը-
շեցաէ հայերէն շեշտուելիք սակաւթիւ-
բարդ բառերը. այսօր, այսպէս, սապէս,
եւն մինչ մերինները գեռ կը զրին այ-
սօր, այսպէս սիսալ ձեւով:

Այսպահան՝ ընդհանուր ակնարկով, գառափակը մը տալու համար մեր ընթերցողներուն այս նոր բայց հասուն մոքսիվ պատրաստուած զործի մասին:

կը միայ մաղթել հայասէք հայագէտին
որ յաջող նախաբայլէն վերջ բարձրա-
գոյն շրջանի քերականութիւնն ալ տայ՝
հայ լեզուի արմատական և ձեւական կա-
րեւոր ծանօթութիւններով, որոնցմէ դիտ-
մամբ զգուշացած էր հոս՝ զիրքը չծան-
բարեննելու և ուսանողի միտքը չշփռթե-
լու համար:

իրբեւ հայ՝ երախտագիտութեան անկեղծ
զգացումներ կ'ուղղեմ ազնիւ բարեկամ
Ուս. Ֆեյտիի՝ որ այնքան ձեռնհասօրէն
հայ լեզուն կ'աւանդէ իր ֆրանսացի եղ-
բայրներուն, ինչ որ պարձանք մ'է և
յաղթանակ մը չա, Գորին:

Հ. ԵՎԻԱ. ՓԵՉԵԿԵԱՆ

«Բարեմավել»ի ներկայ թուին մէջ սպրդած քանի մը զրիպակներ ուղղել սապէս.
Էջ 67, տող 21-22 բաղադրակրոնքեան. — էջ 72, սիւն ա, տող 2 ապարք. — էջ 101, սիւն ա, տող 6-7
Ասորչոց, Գերմանացոց, — էջ 108, սիւն ա, զբրջին տող ցոյց՝

«Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱԽՈՐՉԻ ՆՇԽԱՐՆԵՐԸ
ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԷջ¹»

Հատինական իմաստուն առած մը կը պատուիրէ խոհեմաքար զգուշանալ և չհամարձակիլ բնաւ իր գիտութեան սահմաններէն վեր քննական վճռներ արձակելու. Ne sutor ultra crepidam, կօշկակա՛ր, կօշկիդ վեր մի՛ եղար: կը յիշէր անշուշտ Ապեղսի դէպը: Ո՞րքան իմաստուն պիտի գտնուէր Պարոն Ա. Ն. Գ. եթէ յարգած ըլլար խոհեմութեան այս առածը: կը խոստովանինք որ այս երեք սկզբնատառերը բաւական չեղան մեզ իր անձին ինքնութեան նկատմամբ որոշ ծանօթանալու, թէպէտեւ նա «Ա.Զ.Դ.Ա.Բ.Ա.Բ.»ի մէջ կը ներկայանայ իբրեւ հանրածանօթ մէկն և իրաւատէր Միխիթարեան վարդապետի մը սիսաներն ուղղելու: Յետ կարգալու սակայն «Ազգարար»ի յիշեալ թուին մէջ հրատարակած յօդուածը Սուրբ Լուսաւորչի նշանարաց նկատմամբ՝ պատասխանելով մեզի անձանօթ Օր. Ա. Տ. Գ. հարցումին, ստիպուած համոզուելու որ Սրբախօսութիւնը (Hagiologie) իր գիտութեան սապարէզը չէ և իր ընդհանուր հմտութեան սահմանն չէ և իր ընդհանուր հմտութեան այն բազմած շատ շատ սեղմ շրջարոլոր մ'ունի: Անշուշտ ներողամիտ պիտի գտնուէինք իր տպիտութեան արգահատելով եթէ գէթ զգուշութեան ծաղրածելէ նուիրական աւանդուտով ծեշշացած ըլլար երգիծական յաւակնոտ շեշտով ծաղրածելէ նուիրական աւանդուտ թիւները, ինչպէս նազարեթի Ա. Տան փոխարդութիւնը և Ա. Գենարիոսի արեան հեղիանալը, որոնց առջեւ ցայսօր հմուտ հեղիանալը, որոնց առջեւ ցայսօր հմուտ հեղիանալը: կը գտնուին:

Ազգարար (թիւ 2861 Մարտ 29) հրատարակած էր ծանօթութիւն մը՝ «Ա. Լուտարակած էր ծանօթութիւնը կութիւններ կատարել և խոստովանիլ որ կութիւններ կատարել և խոստովանիլ որ քննական ծանօթ օրէնքներէ վեր երեւոյթքնական մատարան մէջ ցայսօր կը պահուին:

Նագրով, ուր յետ յիշատակելու Բարիկով Հայ Ակումբին մէջ Պ. Հայկ Պէտքեանի ներկայացուցած ուսումնասիրութիւնը այս նկատմամբ, կ'ըսուէր միանգամայն. «Իսկ Հայր Նահապետեան աւելցուց որ կ'ըսեն թէ վենետիկի մէկ լատին եկեղեցին մէջ կը գտնուի Լուսաւորչի մարմինը, առանց կը գտնուի և առանց աջի»:

Վ. Հ. Գաբրիէլ Վ. Ի տեղեկատուութեան մէջ գործածուած Կ'ԸՍԵԽ Թէ խոհեմական բանածեւը աննշմարելի մնացած չէ և ինքն իսկ Պր. Ա. Ն. Գ. բաւական զարմանալի կը գտնէ զայն, կ'ըմբռնէ որ խորհրդաւոր բան մը կայ հոն, և սակայն կը փութայ վիրը վենետիկի և հայ նշանարներու վրայ է, թէս քիչ մը զարմանալի է, բայց մեզի քաջութիւնը կուտայ կարծելու որ յարգեցած վի վարդապետը կ'ակնարկէ նափուի Տ. Gregorio Armeno եկեղեցին և իր նշանարներուն, որ կը փափաքի Ա. Ղազարու մօտ տեսնել»:

Ո՛չ, Պարոն. Միխիթարեան այն բազմած վարդապետը կարող չէր Զեր կարծած թեթեւութիւնն ունենալու և Նափուին վենետիկոյ հետ խառնելու: կը բաւեր մտածել որ հոն յիշուած վենետիկը՝ ոչ թէ քաղաքը այլ գաւառը կրնար ըլլար. և այն ատեն ահա ստուգելու կարօտ խնդիր մը կը յուզուի մեր առջեւ: Ստուգիւ անձանօթ ժամանակներէ ի վեր վենետիկոյ գաւառին փոքրիկ գիւղակի մը մէջ, հին ազնուատոկմ պատրիկեան ընտանիքի մը սեպական մատրան մէջ ցայսօր կը պահուին:

1. «Лягушка» Ф. Шварц, № 2876. Цена 14
1936.

կոպոսի մը, առանց զլխու և առանց աջի: Տեղական վաղեմի անգիր աւանդութիւն մը կը հաւաստէ որ պակսած զլուինը կը պահուի ի Magna Grecia կամ Magna Napoli: Սուրբին ինքնութեան նկատմամբ ոչ մէկ որոշ աւանդութիւն մնացած է, որովհետեւ սեպհականատէր ազնուատոյն ընտանիքը դարերու փոփոխութեանց և բախտի աւելածներուն ենթարկուած է. այս պատճառաւ նաեւ ոչ մէկ հաւաստիք պահուած կայ այդ նուիրական նշխարաց ծագման և փոխազրութեան նկատմամբ: Դիմելի է միայն իբր ամենակարեւոր և նշանակալից հանգամանք, որ մինչ շրջակայ թեմերէ ոչ մէկը Ա. Գրիգոր Լուսաւորչի անունը մուծած է իր եկեղեցական տարեգիրներուն մէջ, միայն այս փոքրիկ թեմը իր տօնացոյցին մէջ յատուկ յիշաւակութիւն և տօն սահմանած է հնուց ի վեր և ժամակարգութեան աղօթից մէջ սեփական բանաձեւեր ունի մեր առաքելաշնորհ Լուսաւորիչ Հայրապետին:

Ահա այս է բազմահմուտ Հ. Գ. Վ. Նահապետեանի տեղեկատուութեան մէջ գործածած խոհեմական կը լսեն թէ բացատրութեան իմաստը։ Եթէ դեռ խնդրական շատ կէտեր կը մնան ուսումնասիրելի, շատ վաւերազրութիւններ հետազոտելի գիւտաններու փոշոտ անկիւններու մէջ, ի հարկէ կարելի չէ և լուրջ չէ ինքնութեան կնիք մը դրոշմել այդ նուիրական նշխարաց վրայ։ Պատահական զուզադիպութիւն արդիօք թէ իրական հոգւոյ և սրտի աղերս մը նշմարելու է թէ ոչ, չենք զիտեր. զիտենք միայն որ աշխարհակործան պատերազմի շրջանին, ճիշտ այն ատեն երբ մեր թշուառ ազգը ջարդերով կը նահատակուէր և ցիրուցան փախստեայ կը տառապէր, այս Սուրբն ալ ունեցաւ իր նուիրական նշխարաց նահատակութիւնը կործանելով զինցն իսկ զինցն ամփոփող մետաղեայ դագաղը յափշտակուելով զերման զինուրաց խուժանէն ոմբամիզ թնդանօթներ ձուլելու համար։

Մեր նպատակէն դուրս է հետեւիլ Պր. Ա. Ե. Գ.ի տգիտական միւս շաղակրատանաց : Ա. Լուսաւորչի նշխարաց ի Նախոլի փոխազդութեան հանգամանքն արդէն ի վազուց ամփոփուած են Զամչեանի Հայոց պատմութեան և Աւգերեանի Վարք Սրբոց-ին մէջ : Մեր պարոնը որ զիտութեան վճիռներ կ'որոտայ, շատ լաւ կ'ընէր եթէ S. Gennarօն թարգմանէր Ա. Գենեարիոս ինչպէս ըրած են մեր նախնի Ա. Հարք, փոխանակ Ա. Յունուար թարգմանելու: Իսկ ի՞նչպէս կարելի է որակեալ Որակինուխան Յակոբոսը: Ազնիւ ընթերցողներ, պէտք է զիտնալ որ կ'ուզէ նշանակել Յակոբ Վարածեցին, իտալիոյ Վարածեց քաղաքին մէջ ծնած դոմինիկեանը, որ 1298ին մեռած է Genova-ի մէջ արքեպիսկոպոսական վիճակով: Իր գրութիւնը Legenda Sanctorum կամ Legendae Aurea հեռու լատին եկեղեցւոյ Յայսմաւուրբը նկատուելէ՝ հազիւ երկու հարիւր սուրբերու վարք կր պարունակէ :

կը զիտենք հուսկ որ Պ. Ա. Ն. Գ.
մինչ կը համարի պատիւ մ'ընել Էջմիած-
նի պատուիրակ Գարեգին Արքեպիսկոպոս
Յովսէփիեանի, ընդհակառակն ամենամեծ
նախատինը Կ'ընէ Սրբազնին, երբ կ'ո-
սէ թէ՝ «ան չգիտցաւ այս քաղաքին մէջ
Լուսաւորիչի անուան նուիրուած եկեղեցիի
մը զոյութիւնը»: Սրբազնը անշուշտ պէտք
չէր կարօտ ըլլար Պր. Ա. Ն. Գ.ի լու-
սատու հմտութեան, այսքան աշխարհածա-
նօթ և Հայոց համար նուիրական տաճա-
րին զոյութիւնը զիտնալու համար: Մենք
կը ճանչնանք որդիշ Սրբազնն Արքեպիս-
կոպոսներ որ պարտք համարած են իրենց
նուիրական ուժամբ կատարել այդ տաճա-
րին և այս սովորական հակառակ առջեւ:

Հ. Յ. Անգել

ԵՐԿՈՒ ՊԱՏԱՌԻԿՆԵՐ ԿՈՄԻՏԱՍՈՎ ՎԱՐԴԱՊԵՏԵՆ

ԱՄԵՆԱՄԵԾԻԾ հաճոյքով և խորին շնորհ-
հակալութեամբ է որ ստացած եմ մեր
ազնիւ բարեկամէն՝ գրագէտ թ. Ազատեա-
նէն՝ կոմիտաս Վ.ի գրութիւններէն երկու
պատառիկ: Օգտուելով իր մտերմութենէն
հոս պիտի աւելցնեմ համառօտ տեղեկու-
թիւնը՝ զոր պատառիկներուն հետ հաղոր-
դել հաճած էր նա ինձի, վստահ թէ անմահ
կոմիտաս Վ.ի կեանքին և գործի մասին
և է տեղեկութիւն միշտ սիրելի է և հե-
տաքրքրական ամէն հայու:

Ահա թէ պարոն թուրոս Ազատեան լուշ
կը գրէ իր 29-7-36 թուակրով. «Կո-
միտաս Վ.Ի բոլոր անտիպաներն ու նօթա-
ները (որոնցմով Բ. հատոր մը պիտի կազ-
մէի) դրկեցի ժամանակին Փարիզ և Երե-
ւան: Քովս վար զրի մի միայն ձեռագիր
տեսրակ մը (Կոմիտաս Վ.Ի ինքնագիր
տաղերը պարունակող), որպէս գրակա-
նութեան վերաբերող ժառանգութիւն մը,
զոր մտաղիր եմ առանձինն հրատարակել
յարմար առիթով: Ահա այդ ընարական
տաղերէն մէկն է զոր ներփակ կը դրկեմ
« Բազմավէս »ին համար: Կը թուի թէ
Կոմիտաս Վ.Ի. պիտի ձայնագրէ եղեր
ասոնք. վասն զի բառերը, վանկերը ըն-
տրած ու պատշաճեցուցած է ձայնական
պահանջներու: Հայկ. խազերով փոքրիկ
երգի կտոր մըն ալ կը միացնեմ (անտիպ
ըլլալու է անշուշտ):»: Ահա ստորեւ կու-
նահանութիւնը:

Անգամ մ'ալ խորին շնորհակալութեմ։
Ոյնհամբեր պիտի սպասենք քնարական
ուետրին հրատարակութեան, վասահ ըլլա-
ռով թէ շատ ու շատ թանկագին՝ տաղեր
պիտի վայելենք, այն խոր, քնքուշ և ա-
ռու երգելէն՝ զորս կը ստեղծագործէր Կո-
միտաս Վարդապետի հոգին՝ ամենանուրբ
և զգայուն քնար բնութեան բոլոր խորհըլ-
լաւոր թրթուացումներն իւլացնող և ար-
տայայտող իր շնորհալի ու մոգական ար-
ուեստով։

2. b. φ.

բայրակի 1936 N 3-7